

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S. D. P. B.

Coll. No. 511

Title Jāti viveka

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 404 511 Subject : Akṣamaśāstra

Title : Tātiviveka

Author : Viśvanātha Scribe : Vitthalācārya

Date of the work : — Date of the Ms. : Śāke 8450

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.9" by 4.4" Extent : 15 foll.

Language : Sanskrit Script : Devanāgarī

Remarks :

महामहोपाध्याय महारथसेवकं ३२५
जातिविवेक ग्रंथः

श्रीगणेशाय नमः॥ अथ विष्णु भद्राष्टात्तमः॥ सत्यलोकाद्यपोदेवो ब्रह्मा वैचतुरात्म
नः॥ आद्येऽतपुगस्याहो न विष्टः कमलासने॥१॥ स्रष्टा प्रजापतिः सर्वान् देवान् दैत्यान्
सराक्षसान्॥ स्वमुखवाहो ह्यग्नान् जलो स विद्यान् रथा हुनतस्तथा॥२॥ उरुद्वयान्तो वैरपान् भू
ताश्चैव स्वपादतः॥ आहूय विष्णु कर्माणि ब्रह्मा कमलसेभवः॥३॥ आगत्य विष्णु कर्मा वै
नमश्चक्रे स्वयंभुवे॥ अहमस्म्यागतो ब्रह्मन् ब्रूहि किं कुरुवाणिने॥४॥ ब्रह्मोवाच॥ भोमान्
स्वर्गान्यथा सर्वमासन्न कुरुतथैव नान्॥ उद्याननिधिमानानि भवनानि दैवो कसां॥५॥ यत्र
दुर्गाणि वाप्यथ कुरुवाण्यप्युद्यानि च॥ वाजिकर्माणि वा सोऽसि चित्राणि विविधानि च॥६॥ मृदु
हमरोष्णादिधातूनां विक्रियास्तथा॥ यथान्यदपि वश्येऽस्मिन् तं कुरुष्व महामते॥७॥ विष्णुस्य
कार्यं सदसद्रूपं वेति भवान्मनः॥ विष्णुकर्मोवाच॥ कुरु कर्म भवता ब्रह्मन् वेद्यं ह्यस्तु प्रसारत
दि विमलं पुण्यं शान्तं शाल्यमात्रं स्पृष्टं विद्यते॥ न संतिकर्म कर्तारो मर्त्यलोके विरोधिनः॥ कथं तस्यै
कर्मसिद्धिः स्यात्तन्मूर्खप्रवृत्तिनामह॥ ब्रह्मोवाच॥ आतुर्वर्ण्यं समुद्रुजः प्रीतलोमानुलो॥१॥

मानुलोमान्॥ तेभ्यो ये च सुता जाता ये चानेतस्समुद्रुजः॥१॥ तान् ब्रह्मा त्वाययच्छेत्स्वर्गमणिनि
धोऽयं॥ यथान्महीयते किंचिज्जगत्कार्यं जगत्सने॥२॥ इत्यादि शैविष्णुकर्म ब्रह्मणा त्रितयुना
वरः॥ न त्वाविशं तथा चक्रमर्त्यलोकमुपेत्य सः॥३॥ वर्णसंकरजान् बीक्ष्य धर्मि अवणास्तथैव
च॥ सर्वे जान्गो लकान् बीक्ष्य प्रीतलोमानुलोमान्॥४॥ वर्णान् वर्णोपि गमाज्जातास्ते वर्णसंकु
रः॥ जाता येऽप्यत्र वर्णभ्योऽपि अवर्णो प्रकीर्तितः॥५॥ स्त्रीपुत्रे तस्स पुंभ्यो ये जातास्ते बहुधा सिता
तेषां ज्ञात्यश्च कर्माणि पृथक्ते नाकरोत दातव्यं॥ विष्णुश्चक्रे श्रुत्वा तेषां वैजीवनाय च॥ तद्वृत्तादिस्थ
या पुत्रोद्दोस्तैर्बुध्नी गोलको॥७॥ पृथो जीवति कुंजः स्यात्तस्मै पुनर्गोलकः॥ कुंजगोलको नामानो
किंचिन्सूतो हि जाततः॥८॥ इति॥ सद्यो जीतवदः पुराणपुरुषोरुद्दोषिस्तत्तात्पर्यमनुस्मृतं नोपि
चपश्चिमागमपरः शुभोऽपि लल्लोतरः॥ वामो दक्षिणे तंगतो मखपतिर्दक्षा धर्मा सद्ध देवा स्यात्
इतं स मेव सकलैयस्तं नमामीश्वरं॥१॥ यथा वनासराश्चिदानंदो न वैद्यो विद्यते श्वरः॥ इति ज्ञानं कि
या रूपं वैदेत छलिनं विंकां॥२॥ आह्वयणायं नृसंभुनेनैव नृशत राह प्रवेचनं॥ तज्जितमाद्ये पुरुषैव
र्जनाभाद्विदुषां॥३॥ नारायणस्ततो भानुरोऽथ स्यात्सामस्यैव कः॥ अद्यापि धाम वापुकोऽप्युपुद्रवा

[illegible][illegible]

विने

श्रद्धाचादविहानः स्यात्पापार्हिदितः सदा ॥ अतुरापाशापाणिस्तुगर्वधनकोविदः ॥ आरुप्यपुष्ट
 ज्ञातीनां मेतश्च सवनेचरुः ॥ श्रीधाविनो मां सवत्या तयजीवेनदुष्टदेवहि ॥ घंटापापार्हिकी कुर्यात्तरात्रौ वि
 स्मयकारिणे ॥ १॥ द्विधापापार्हिदस्योक्तो मभश्चादिगासह ॥ पादध्या ॥ वेत्तपाक्षत्रिय यो नृतिमा ॥ २॥
 तिगीयने ॥ समाहिष्या निबादस्त्री संगमाज्जनयेत्सुनै ॥ माः काकारुमसौ लोके माः काकारु ॥ ३॥ सुमा
 निस्वशाकानि वधयेद्वनवृद्धये ॥ सहानः श्रद्धधर्मैः सप्तहे सैव के प्रभुः ॥ माः का ॥ आरुप्यपुष्टां श्रद्धां यो नृतिमा
 नं सैवान् इति कीर्तिः ॥ ४॥ आरुप्यपुष्टां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा
 सुनै बुद्धये ॥ ५॥ नेष्टादीनां चतुर्णां सिपायं कुर्याद्यथा रुचि ॥ अननानौ मृदुयोगेन मां सपाचकभेदतः ॥ ६॥
 स्वादुक्तकवणितो कच्छक कषायकैः ॥ वातपित्तकफादानि क्षयोपक्षयकारकैः ॥ श्रद्धधर्मानधिष्ठेत् ॥ ७॥
 स्तपसाश्च विज्ञादः ॥ पादध्या ॥ श्रीमानो मनेषु पूर्णानिष्ठितः ॥ गुणस्पतस्य कथितानि विकारस्य नयम
 णा ॥ स्तपकादुः ॥ श्रद्धादायोगवैज्ञाना वैज्ञाना यो नृतिमा ॥ ८॥ आरुप्यपुष्टां यो नृतिमा ॥ सचवेदेहक
 स्मृतः ॥ आयोगवैज्ञाना वैदेहा मैत्रेयजनयेत्सुनै ॥ ९॥ स्वादुष्टः समये नित्यं दद्यात्तदननस्य ॥ प्रयो
 धनागराणां च कुर्यान्मै गतगायने ॥ १०॥ कर्तव्यं नैवेद्यं गायन् धनैः सानस्य जीविका ॥ ठांकरीकदुः ॥
 द्विजवैष्णवास्मायोगाज्जाती वष्टापुट्टिका ॥ ११॥ आरुप्यपुष्टां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा

चैष्टाचरौ काचैः

सौवर्चजनयेत्सुनै वेदेहा द्वेन संज्ञकैः ॥ सश्रद्धधर्मैः श्रद्धां यो नृतिमा ॥ सश्रद्धधर्मैः श्रद्धां यो नृतिमा ॥ सश्रद्धधर्मैः श्रद्धां यो नृतिमा
 ॥ १२॥ वेत्तपाक्षत्रिय संयोगान्माहिष्या जायते मना ॥ क्षत्रिया वैष्णव संयोगाज्जातो सौमान्धाभिधः ॥ सामाहिष्या
 मागधाश्च शुद्धामागं संज्ञकैः ॥ जनयेत्जनयं सोपि सोपि श्रद्धधर्मादुक्तः ॥ गार्ग्यचतुर्विधं वाद्यमभ्यसेत् ॥ वनायवे ॥
 मादत्तः ॥ श्रद्धादायोगवैज्ञाना वैज्ञाना यो नृतिमा ॥ आयोगवैज्ञाना वैदेहा मैत्रेयजनयेत्सुनै ॥ सहानः श्रद्धाज्जाती
 भ्यः सेवी कुर्यात्सुनै ॥ १३॥ पादध्या ॥ श्रीमानो मनेषु पूर्णानिष्ठितः ॥ गुणस्पतस्य कथितानि विकारस्य नयम
 गनाभेष्टदयोगं श्रद्धादुक्तं नयं ॥ आज विस्तस्य संज्ञां सत्कृत् सैव प्रकामना ॥ १४॥ विष्टाचतुर्णष्टिकः काचिद्वान
 सेवने ॥ ससाधनेति चतुराः सैव श्रद्धां यो नृतिमा ॥ विष्टाचतुर्णष्टिकः काचिद्वान
 स्यान्निष्ठादोत्र लोके व्यापार्हिकीर्तिः ॥ उग्रान् श्रद्धां समुत्पन्ना क्षत्रिया देवकैः बलान् ॥ सोयानिष्ठादसंयोगाज्जाति
 कं जनयेत्सुनै ॥ सश्रद्धधर्मैः श्रद्धां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा ॥ वेदे हा श्रद्धां यो नृतिमा
 रिताजाधिकं स्पष्टिरोधनः ॥ धावणा ॥ श्रीवाः पाशुपताश्चैव महाभूतपरास्तथा ॥ नृयीकालमरयाः प्रोक्ता वेदायतेन प
 रिचिनी ॥ श्रीवाः पाशुपताश्चैव तपोधर्मपरायणाः ॥ आरुढपतितास्तस्युः श्रद्धापण्या गनादताः ॥ तेभ्यस्तान्भ्यश्चै
 जानोभस्मोक्तुदुनादिनः ॥ सज्जतभस्मधारीयं विवर्तितं प्रसजयेत् ॥ तां बुभक्षता इयं गावश्चैव आपि त्वाकिनः ॥
 विवाय प्राणिनिर्देगमन्याकमपि भक्तिः ॥ चैव त्रीतापतिरव्यानी तेन नस्य च जीवने ॥ धादये छिन्ननिर्मली भोक्तृता
 गोभान् न धादयेत् ॥ नक्षत्राणां नक्षत्रं चैव ॥ १५॥

धातूनामैत्यजैः समतां अजेत ॥ धातुब ॥ स्वर्णतादंतामनागोवंगं कं स्पेचनीक्षणकं ॥ मुजोत्सुसुमं गोहः कं स्याद
 पंचकं त्रिधा ॥ उपलोहं विधाप्रोक्तं ॥ ७० ॥ गृहीतवर्तुलं किंचिदुपलोहं चतुर्थकं ॥ पंचकं च ल
 लोहं च कौलोके पंचरसाः स्मृताः ॥ ७१ ॥ अंत्यजाः मन्त्रताः ॥ राजकंश्चर्मकंश्चैव नटो बुरुकुट्टवचः ॥ केवर्गमिदं वि
 द्युत्सुसुमैते ह्यंत्यजाः स्मृताः ॥ निशादकं च कापापार्थिकं च काटोकं स्यात् ॥ यो मागधो क्षत्रियो यो जतिर्गुणमकुसुम
 कः ॥ स लोहकर्मजा जावेदुगमश्चांत्यजा जितः ॥ अंत्यजा त्रिय विदुः पूरुवर्णो हिमो हीम एव सः ॥ ७२ ॥ लोहकारे इति
 ख्यातो लोके कर्म स्याद्विश्वतः ॥ तेषां लुगुणसंयोगैराज्ञास्त्रिविधो यकः ॥ रास्त्रो गुलं षट् सामं नी सदा ह वै यका
 धिपः ॥ रास्त्रस्यामीशायो वै हिं युकार्यं यथाशुभं ॥ कर्तुं दीप्तिगुरुतास्य मध्यमा मध्यपर्वणः ॥ प्रमाणमिदं लस्यो हि
 रास्त्रमस्यैव कर्मसु ॥ उग्रवैदेहकायोगान्जानोमैवैवका विधः ॥ राजकोवर्णको तो ह प्रथमं चो सजेषु च ॥ यस्त्रानि
 भजिर्नकुर्वदिमवत्यर्थमेव सः ॥ उग्रैजयुक्तः ॥ ७३ ॥ वैदेही साधारः ॥ उग्रपादसवीर्या यो जानोमौ कौलिका विधः ॥
 भहेदसौ तो कयं त्रमुगमश्चांत्यजा जितः ॥ ७४ ॥ जीविकानस्य त्रिदृष्टाश्च तैलस्य विद्रुपा न ॥ तिलहिं स्यानु यं जेवा
 फलनात्पापसंभवः ॥ अभोमो कौलिको नित्यं निर्वस्यो नगराद्वा हि ॥ तथा च स्मृताः ॥ तैलं यं त्रेनु यं त्राणाया वधु
 दः प्रवर्तते ॥ तान् लक्ष्मि नकुर्वीत श्रुत्य पातितस्य च ॥ नित्यं ॥ इधकादस्य वनिता सा योगवसमाहिता ॥ सत्येन ननय
 लोपि स्रग्धादु समीदुता ॥ जीया जावश्च नौ नू षोभा डी हा वा स्य विभादद ॥ जलमैजको लो दनि स्त्रां शानि ह वै च ॥ ७५ ॥

येन सदा ॥ लोके विस्मयकारि ॥ शिवसेसनगराद्वा हि ॥ दंगा वतादठ कर्तव्यो नाद्येन नृपसं सदि ॥ चतुर्विधे दंगा हा दे
 देशभाषी गसंभवे ॥ दयकारो वादे ॥ अयोग्युपायद्वय ॥ स्रग्धादः ॥ कुक्कुटस्येह वनितादयकारेण सेगता ॥ न स्याः स्त्र
 उ सविख्याता कद्विद्वानस्य ॥ कोशेयानि सवस्त्राणि दययेदस्म वृत्तये ॥ तुल्योत्सावं त्यजातीनां तदूर्ध्वं ससमाचरेत् ॥
 कुक्कुटः पोक स्यात् ॥ पादो लेको रुः ॥ सेगता येन यानिता वर्ग केन यदादह ॥ तस्य संबदको नाम पुत्रो सौ लो क सीमंत ॥ सह
 नः पूरुजातिभ्यः शुचिवासे विधायकः ॥ येन यानितान्तरा ॥ भावर्गको गायको ब्राह्मणो वै च वश्चेति ॥ लोके स्यात् ॥
 आभेरी कुक्कुटभ्यां ये जातः सौरिबदुसै सकः ॥ सकुर्वीत दुसरीणां हि वासां सिस्र्यास्म वृत्तये ॥ न द्वै परीत्याद्यो जा
 नोनीली कर्तुं सिकथने ॥ को सदा ॥ नित्यं ॥ मार्गी ॥ नापित योजितो यो सौरिबदुसै सकः ॥ ७६ ॥ स्रग्धादः ॥ लोके स्यात् ॥
 यो द्वयनमैजस्त ॥ जलोका लुचश्च गणिदका दहो प्रयेजयेत् ॥ मनुजो ॥ रोमाणि दह स्याणि सवर्तिण च विचरिष्येत् ॥
 मंगलं चादुःखः स्यादप्रयत्नाजिने दिव्य ॥ मार्गी मादेति कस्त्रि ॥ नेदि ॥ जानोमै त्रेयशु क्रियाजो हि कायी स्यैव सुव ॥
 स्वर्णकारो गं जेन त्ये धूलां हेमस्य पश्यति ॥ मैत्रेयः प्रातर्मंगलगीतगीतयकः ॥ ७७ ॥ किं जंघकः धारणा ॥ शारा ॥ निशा
 दनारा सयोगासौ हि केजयेन रसुनै ॥ सपीशु लक सी जो दिवाणतं च कायकः ॥ कर्माच गो जी पदानां जाविकानस्य न भूमे ॥
 निशादस्त्रा पापं हृन्ति ॥ कोट्टको दातकादः ॥ भामरा ॥ भोदभ्री छागता स्मिने भूजकं ठा गुरी नु सः ॥ कुक्कुटो जीव दंश्चि
 जानोमैषाणां चैव पालनं ॥ तस्य यं जाविका प्रोक्तान् दूनेन विरोधनः ॥ छागः की सेवकस्त्रि ॥ भूजकं ठा ब्राह्मणो गायकः ॥
 धजगुरु भावर्ग विनिता स्मने देवा कादरा पुत्रका ॥ समादेह हं पुाद निरव्याना जष्टा हन गस्यदः ॥ उष्ट्राणां पा

कर्मद्वयत्वादिदुष्प्रसविक्रयः॥४॥ न तद्व्योणास्यवागोन्मात्नेकतःस्वर्गहेटकः॥क्षेमकोद्धारणः॥
कर्महेकास्य॥आवर्तविनितास्तेमहादेवितस्वर्गके॥समाशेरकमानायवधाकेदारस्वर्गके॥तज्ज्ञानेनस्यल
णजीवनैतस्यावन्त्रयः॥कोजारा॥वैत्रपस्या॥श्रद्धास्ययोगात्ज्ञानायोगिविकासिधा॥अयोगवाप्रान्णान्प्रद्विष
णस्यस्मद्भवः॥स्वर्गणाश्चपात्नानियथातोभमकल्पयेत्॥तद्व्योजीविकानस्यविहनालोककल्पना॥अन्धाना
कायदा॥स्वोपकल्पंचित्रासाथाहति॥मोचा॥काचाचार्यदानारीवैदेहाऊनयेत्सुते॥समेदस्वैःकथितोबुद्ध्या
धौफलजलितः॥विनैवेष्टावबसेददृण्यवक्षपवति॥गोडा॥अयोगवीपाशवन्ध्यायस्यानुर्येवर्गकासिधः॥
सहीनर्हत्तज्ज्ञानिभ्यःजालंस्त्रीधृत्यसर्वने॥५॥मद्यन्जलचरानन्यान्ध्यानयेदन्मृतेय॥नाभ्येचमेष्टुष्टपित
द्यावर्षीसुबाहयेत्॥नदीमुत्रारयेद्भोकोनृतेभ्यश्चेष्टुतेनतः॥दीवरु॥विष्टश्चैधृत्यस्वन्पासमारुढपतिनोभवेत्॥
आज्ञाणाकादेयेदंज्ञानस्याऊनयतेसुते॥स्वदोक्तःकर्मचैजालःस्तन्म्यवात्पागर्कमहन॥वापीकूपतटागतानांप्रवाहा
नीचैस्तेववा॥स्वननैजीविकार्थसतस्यप्रोक्तमनीषिभिः॥कोडा॥ज्ञानोनिषावीयेजश्रद्धांपुष्कदास्वैज्ञकः॥६॥
त्यजानीससद्विधधर्मेषुविनायेषुच॥अरुण्यजावद्यातेनवृग्निर्देहस्यपोषणे॥त्रेपनपाधिकानस्यजीविकास
दिहवितो॥निशादःपापधिक॥कोला॥निशादाद्विग्वणिकुजानःप्राणिकराचरासिधः॥स्वर्गाहृतस्यैत्यजा
गिभ्येजीवनैतस्येवोच्यते॥उपानदगगात्राणिकुर्वीदधृत्यपोवरान्॥मोक्षार्थमहिष्याश्चर्मिणातस्यजीवः॥७॥
न॥धिरिषीमोचा॥निशादपादध्या॥जीभार॥आभरीवेनसंयोगात्सौष्टवंऊनयेत्सुते॥अस्वावधमद्व्य

[illegible]

कुर्वीत स गुरुगोपीनां शिष्यो वचनं न ॥ तद्गुरुं तस्य निदिष्टं मसौ स कलकर्मकृत ॥ कावाउ ॥ आत्मण्यो श्रद्धां बर्णे
न जातश्चोडा लक्ष्मणः ॥ सर्वेषां पितृभ्यश्चान्तरात् स वै लक्षणमन्वयेत् ॥ सर्वस्येन्द्रादुवाह्ये सर्वधर्मवर्तिष्ठकत ॥ ये व
ध्यास्येन ते यथा विधिं धेयं तनाश्रिते ॥ तेषां शिष्याण्येकं कष्टं विना तस्य सा स्मिता ॥ चैत्र ॥ वेदस्य वैश्वानि
ना संगता धेयवेद्रह ॥ सास्त्रेयवर्णपुत्रं गुरुकृष्णं प्रकीर्तिः ॥ गुरुकृष्णं ॥ न गत्वा पुत्रं तस्य गान्ध्यायै न यत्
सुतं ॥ यानां गुरुस्य न गदेकं मुनिर्ह्यशेषतः ॥ सा ॥ श्रीविकारस्य कथिता सर्वतो लोकविश्रुता ॥ साहाय्य ॥ निवृत्ता यनिना स
मे चैताका लोमसं शकं ॥ अस्माद्यथा वसायति वमश्चान्निलये वसेत् ॥ तत्र दक्षां वक्रुर्वीत प्रेतानी वस्त्रजीवनं ॥ जे
अंधस्य रतिना संगतुर्चैतान् जनयेत् सुतं ॥ अथ सैतः सदा हनो लोके सर्वत्र विश्रुतः ॥ अथोपगार्धमानो रमणीयं लीक
नयोगतः ॥ कथं निर्वर्हिणी सोधमो सभज्जनजीवनः ॥ हां हिया मीरु ॥ मे दजातयुतेः संगतं चैतान् जनयेत् सुतं ॥ समा
गः श्वपचो लोके ॥ स्पृष्टः साहसकादक ॥ जाविका तस्य कथिता आर्द्रगोचरं रज्जुविष्टं ॥ मे दजा को लितः ॥ मे दजा ॥ वैश्व
ः स्वर्णं स्त्रीणां काचलो हविर्भवणं ॥ साहिब रस्य ॥ अथैव क्षौमे च यसा धुवस्तन ॥ ननेषां वसने योग्यं च वलस्येव
नद्वेत् ॥ दिवा यदा ते गच्छति गैकामगोदवात् ॥ सिंघोले तिसृमुच्चार्यं सैकुचकाञ्चनी किनः ॥ श्रीं डिक्पा हनुं जलमे
कानास्यं कीटहादकं ॥ कनास्य ॥ एवंचैतान् पयंताः ॥ अन्तिपाद्या ॥ प्रकीर्तिः ॥ प्रातिलोम्यानुलोम्येन स्फुटां सै
कराजतयः ॥ ६६ ॥ नासो धर्मादकमीणि जीवनाय पृथक् पृथक् ॥ अधुना सै प्रवक्ष्यामि स मन्त्रात् लोकविश्रुता ॥ ६७ ॥
प्रातिलोम्यानुलोम्याभ्यां येन आहारास्मृता ॥ एतच्छ्रुत्वा ने वणीमत्राः ॥ बाहिले स्फुः प्रजापतिधा ॥ ६८ ॥

मणि कां स्य घट स्वर्णो ह स्य दनं काटकाः ॥ स्विं दोहः सोरिवरीनाः कर्णौ किं शुक्रमौलिः को ॥ पांशुः कर्मचैव को
समिको बंधुः सखा ॥ कुक्षुं दृष्ट्वा थहाहादः भूषाको दृष्ट्वा स्मृताः ॥ इत्यहं दशभिः ख्यातः सप्तहोत्रो कविश्च नः ॥
इत्यहं दशसमृताः ॥ माकोदः शांबदश्च नास्मकोऽयमकस्मृता ॥ काट्यादः पुच्छलश्च पाकश्च सप्तप्रजाः ॥ सप्तसमृताः ॥
इत्यहं व्याधयोः कृषयेषु च मे पत्नी विनः ॥ एते पंचसमृतेषु मध्यमाः पादका गिताः ॥ इति मध्यमाः पंच भवं जलः पुच्छकौ
मेहः श्वपाकः पतिव्रतस्मृता ॥ एते पंचसमृताख्यानामहापानविनिःसृताः ॥ गगोवरं ॥ आराभिको मणिकर्णमुवाच
श्रुतिवक्ता ॥ नापि नो दत्ता कश्चैव प्रकृत्या मध्यमाश्च षड् ॥ काटको पट्टकश्चैव चाट्टकः कौस्य घट्टकः ॥ कोहलः स्रग्धरः
दशप्रकृत्या भूमाश्च षड् ॥ पंचमहापानविनो यथा ॥ मनुः ॥ अहं ह्यमद्यः स्तेयं न धेवगुरुनः च बाहू ॥ एते महापानोक्तो
यश्च नैव हसंति मे ॥ न वधिः संकरो यथा ॥ एकताप्यासने पंक्तिर्भांडं पश्यं नमि श्रुणं ॥ यजनाध्यापने योतिरुवाच
सहजो जनी न वधा संकरः प्रोक्तो न कर्णयोधनेः सह ॥ ७८ ॥ याजनादि चतुर्केन सद्यः पानित्यमानुयातः ॥ नैव ह्येव
नैव विनिः पापैरुक्तस्मृता ॥ ७९ ॥ अथ ॥ सः गोपस्य विनिः शस्य सहयानां सनाशानात् ॥ याजनाध्यापनाध्यानात् ॥
कर्मते नृणां ॥ ८० ॥ उगमेः सहसं सगं कर्णो नैव धर्मेऽसह ॥ उगमेः सगमेः कोकमधमेः रधमेः प्रजेतः ॥ इत्यादि सर्वे स्वकर्मणैव
अयोर्विद्विः ॥ न धेव भगवती ननु ॥ अथानुस्वधमेः विनिः पदधर्मी नुस्वधुः पदधर्मी नुस्वधुः ॥ स्वाभावानयनं कर्म कर्म नृणां ॥
किञ्चिद्विः ॥ तथा विष्णुपुराणे ॥ अपहायानजं कर्म ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ इति वादिनः ॥ तेह देवैः विनिः पापाः धर्माश्च न नयन्ति ॥

श्रीमंगलमस्तु यिनमः॥ उमामहेश्वराभ्यां नमः॥ गङ्गापुत्राचार्यगवन्दसर्वधर्मज्ञगौराहर
 नतो हर॥ एवं योपाय एतामिह सं देहं मनश्चित्तं॥१॥ युगत्रयगता धर्मा विवर्गता ह्यपयातव
 वर्णत्रयमास्तु या प्रोक्तैस्तेषां धर्माश्च सर्वत्रा॥२॥ चानुर्वर्ण्य चरेद्देह्यभित्याह भगवान्मह
 केवर्तककुले ज्ञानोवाक्त्रा किं ब्रह्म गोभवत्॥ राधया पोषितः कर्णैः सर्वक्षत्रियसंज्ञमः॥ अह
 र्जिह संभरतो विहृष्टो विप्रस्यं मतः॥ आसो योजनगंथा यो पदवाटुसुतो भवत्॥ आसन्नना
 यश्चित्तस्योपि ब्राह्मणानां युगत्रये॥ तत्रः क्षत्रियचरस्य देते वैश्यस्य बल्लभे॥ एकैव स इव
 गस्य भामिप्रिभामहर्षिभिः॥ अलुलो मयि लोमानां सं बंधो भवत्तु ह्यचित्तं नृणां॥ रुषीपादे
 वतानां च संकरा काटुमाक्षितं॥ मनुना विहृतो धर्मो युगत्रयगतो भवत्॥ कश्चिन्मैत्रेयमुत्पन्नः
 कश्चिद्गोत्रे विहृतथा॥ सपिण्यो चैव मृग्या च व्याघ्रां गवित्रादिषु च॥ वैश्यो यो बल्लभो दायो
 च मुनिर्वैश्वानरो भवत्॥ कुंजानां गोलकानां च सुहृद्भ्योऽसतां मतः॥ बकजटदसंभरतो ब॥१॥

कस्य लोपामस्तु मुनिः॥ केवर्तकस्य कस्यायां वा शिष्टा मुनयो भवन्॥ एवं क्षत्रियविदश्च द्राः सं
 धर्षवुः सहस्रशः॥ सर्वेप्येकत्र भुजं तिक न्यां कुर्वन्ति केन॥ शानवैराग्यसामर्थ्यशिपे स्य श्रव
 लेन च॥ यानिकमणि तैश्च कुस्तानि बलं नृशकुमः॥ आकर्ष्य कैमणि स्वर्गं गच्छति पापिनश्च॥ जेव
 द्यत्पातुन दयं योनिना श्रुतं तानि देहि नः॥ दे० चरादपि संतानं काश्चित्पुण्यं ह्येति यो धितः॥
 मधुमासा नभुजंति ब्राह्मणा वैश्यसु ह्ययोः॥ जवाल्गं वैवकुर्वन्ति स्त्रीत्रामणि सुराशनी॥ पोंडवैः
 पंचक्षेत्रैश्च पांचाली विहृता प्रिया॥ द्वादकायं पुरा स्कंदब्रह्मगोल इवाभवत्॥ गाधवेग विवा
 हेन यादवैर्विहृतं गृहं॥ अष्टाशतं सहस्रं स्त्राणि मुनीनां मधुदेतसां॥ त्रिंशद्वासी कएकैको
 गुजे धर्मसन्नि॥ यादवैः साहताः सर्वे भुक्तुं मुनि सगमाः॥ पल्लिदोषं न भर्षते केपि वाडु
 सगमाः॥ जठरायं हृदयं चः काराणामं त्यज वेद्यमसु॥ अतनाय पितृसा नृकाश्चित्पुण्यभावेन स
 रिक्तः॥ एवमत्रोपराजानो बहवो वैश्यसंज्ञमाः॥ वाडवैर्वर्धिताः स्कंदे द्वा संतानमात्मनः॥ विप्रै

विश्वेश्वरः क्षत्रियावैश्याः सैजाता इति सुश्रुतम् ॥ पञ्चमो मते तु नाराजी विवाहः समजायता ॥ अक्षतानं
 विवाहे पिजायते च पुनः पुनः ॥ सीता चरवती चैव मयती मया लसा ॥ वनप्रस्थाने चैव भवति
 भो वयसाधिकाः ॥ समानवयसः काश्चिन्मर्त्यमिच्छन्ति भवन् ॥ प्रगल्भानां तस्यैव सा
 यं वरुणो भवति ॥ दशमे द्वादशे वापि बर्षे वा उज्ज्वलतया ॥ सत्रियादपु कन्या ना विवर्तते ॥
 क्षिते मया मधुमांसा दितो ज्ञानि चतुर्वर्षे स्थिते ॥ प्रायेकालमुगं घोरे सर्वे वा वलं यं
 राः ॥ पाराशर्येण ते सर्वे विपरीतानि वेदिताः ॥ सद्यो न वेदतो धात्रा पुराहं मल्लसस्तदा नाक
 रोस्त इव सितशशो विद्युर्गहं गतः ॥ धर्माभिसकलं लोकं पेशु च न्ये च वदाम्यहं ॥ गोरोहमात्रमे
 कत्रातिष्ठति च पुनर्वाधिः ॥ आपां गमकरो ह्यध्मा प्राथम्येण मम कारुणात् ॥ तेन वा पाद एछामि म
 शयं हृदि सैरिष्ठं ॥ सर्वं तु स्वेन रूपेण एथिवा मगमि मुने ॥ यस्मै कस्यापि रूपेण कलोगं छामि
 भवतलं ॥ भवतले जायताः केचिद्देवतास्त्रिवर्जिताः ॥ गायत्री मात्रा पाठेन ब्राह्मणेषु संतिते ॥ मा
 तव जपिणस र्वाणि वक्रा गैतियथा सुखं ॥ रास्त्रा वैदिका मूढाः सहस्रं जैति वाजवाः ॥ शिवा

रुतनी

जो वारुण वदयंते वैश्याः कुत्रापि संश्रित ॥ भूद्रा एव जदयंते राजनो धर्मवर्जिताः ॥ अस्मद्भूद्रस्य मार्गेण
 वंते तेने पिहति द्वाः ॥ ब्राह्मणेभ्यः समुत्पन्नाः क्षत्रिया सुपुरा मुने ॥ वंस्त्रिभयतां प्राप्ता वैश्वरुत्ये ॥ मजी विन ॥
 वैश्वेन कालिता श्रुती तस्यां ताः सुतो भवन् ॥ जीवन् वैश्वरुत्ये वसन्त इव वरति ॥ पुराये जवनो नामे सत्त्वा मुनि
 संमतः ॥ आसीदस्य कुले जाताः सत्त्वा वैश्वरुती विन ॥ मधुमासं न भुंति स्नानं कुर्वन्ति विप्रवत् ॥ सदा वा दृता
 नित्यं वसन्त विवर्जिताः ॥ नाम मंत्रेण कुर्वन्ति यजर्नं गुरु संमताः ॥ आर्ष ब्राह्मणैर्विवाहा स्या पाणिग्रहणकारिणः ॥
 तेषां मामात्रमादायनेषां गोघेषु वाजवाः ॥ स्वयं पाकं विधायेव भुंजंते क्षत्रिय वैश्वरुत् ॥ जैन मार्गिनाः केचित् केचित्
 स्त्राव कर्ता गताः ॥ बहुशस्तेन मयंते ब्राह्मणान् वेद पाठनात् ॥ मुनेषां कर्ततां प्राप्ता वृद्धा कलियुगं स्तुतिं विप्र
 णां वादं हृष्टा विप्रो वेगदुरात्मना ॥ वयं विप्र वयं विप्रो वदेते स्वमुखेन ते पुण्यपेनामैव कथ्यंते जनेषु विविधेन ॥
 कायस्थाः केचि कथ्यंते कथ्यंते केचि नायकाः ॥ सौत ह्युमागधाश्चैव नार्मदाश्चैव मावकाः ॥ सारस्वताः काश्यप्यः कौशिक्यः
 चाचार्यवर्जिताः ॥ चतुराश्रिते मेदेन भिन्ना गुरुदेवताः ॥ तैत्तिरीयाश्चैव कानीयाः ॥ कोकणा मागधास्तथा ॥ गोत्रं वंत् ॥ वंकाः
 शैव विदेहा विक्रवास्तथा ॥ वंगालाश्च महाराष्ट्रा ॥ आभीरा पर्शुरामताः ॥ इत्येते विविधा भेदाः ॥ विप्रोणां संति भवन्ते ॥
 वर्षा वधूः क्षत्रियं च द्वादशैव वैश्वरुती ॥ कचित् शोभा वर्षा पिच्छिका नैव ता हतै ॥ केचि मांसाणि ॥
 विध्यंतीते भागे नाम मात्रेण वाजवाः ॥ सन्धर्मेण जीवन्ति वैश्वरुत्यापि केचन ॥ केचित् पठन्ति शास्त्राणि ॥

मयावकाः प्रयागवकाः गङ्गापुत्राः शुशुलाश्च नयजनीयाः नवापाठनीयाः तत्रतीर्थेषु भोजनीयाः ब्रह्मणश्चासनादि
तिवितपावनारुद्राद्यपि पशुसामीयाः भवन्ति तथापि सदाचावल्यानपाठनीयाः यजनीयाः भोजनीयाः सैत्कार्या
विवाद्याश्च कुटुम्बलगतविद्यामीनभक्षणलाकसाः ॥ आचरन्ति सदाचारे पाठनीयास्तोत्रादिभिरिति ॥ १॥ अथ पुराणादौ
वचनाः ॥ नः कर्त्तव्ये ॥ यस्मिन् देशे जन्मने विदितं पितृभिरिति ॥ स एव विदितस्तस्य योनिर्भोजनया जने ॥
अथ एवमपराष्ट्राणां भोजनयोनिर्बन्धो न स्तः ॥ अथ नया जने नयनस्तः ॥ नेः कर्त्तव्ये ॥ कर्त्तव्ये ॥
जेः मन्त्रादौ येषु पदस्यैवं विधौ बन्धाः क्रियन्ते ॥ तस्मिन् देशे जन्मने नयनस्तः ॥ नयनस्तः ॥
अथ विदितं ॥ देशां गङ्गासमुद्रपूजने च गुणैर्बुद्धिः ॥ आमाभादिप्रदानेन पूज्यो सो न च वै न भवति ॥ आह्वयश्चात्रियवि
नामेव वेदाध्ययनं नयेवं ॥ वेदेषु त्रिविधं यो देव वेदादिभ्यः ॥ त्रयाणामेव त्रयोऽवस्थाः स्थादाः ॥ अत्राणां तु द्वादशामेव वृत्तः ॥
रुद्रकायस्थानां वै वैवर्त्तकाराः ॥ नाममन्त्रेणेति ॥ विदोऽनीय द्वितीनी गृहे भुंजति यो द्वाजः ॥ अनापदिनादातस्य प्रायश्चित्तं
निगद्यते ॥ स ह स्त्रैस्त्रिभिर्नो देवी जपेऽस्नात्वा विभुध्यति ॥ आपद्गुणममष्टौ गौऽप्याज्ञायत्री जातिभुक् द्विजः ॥
पेजं वनं वंश्यास्तु भद्राः मधुमांसादिनभुंजति विधवापि दण्डनेन कुर्वन्ति वृषलीनां गौऽर्चन्ति तथापि भद्रं दद्यात् ॥
उत्तं च हेमादौ ॥ अथ शीतार्वांगवोनखरी घटदोहनी ॥ पतितोऽपि बरो विप्रो न च श्रेष्ठोऽस्ति तं द्रियति ॥ स ह स्त्रैस्त्रिभिर्नो देवी
तु सर्वेषु भोजनीया विद्याः ॥ आह्वयौ तु विदितौ एव नान्ये ॥ अथ धाराविचारः ॥ पंचधा धारमध्ये तु धारा दोषो न विद्यते
नार्मदाद्येयं धारा दीयते धृतुं यथा ॥ नदायाः त्रिपरिस्थानेषु न स्नानेन शुध्यति ॥ पंचधा धारमध्ये तु धारा दोषो न विद्यते
ननिदिहामहाराजकाथी धारैव दुष्प्राप्ता ॥ दधिपाथे स यो धारि स वै नामेव द्रष्टव्यः ॥ वस्तुनस्तु नयनयोनिर्बन्धो विना

सुखं सुधनं धारानिदिहामहाराजकाथी धारैव दुष्प्राप्ता ॥ दधिपाथे स यो धारि स वै नामेव द्रष्टव्यः ॥ वस्तुनस्तु नयनयोनिर्बन्धो विना
नमस्तु नो नो ॥ केन शयमानो नो धारा दोषो न विद्यते ॥ १॥ कावेः ॥ अथ ये वयोनिर्बन्धोऽप्यत्र सर्वे वय एव च ॥ धारा दो
षं नमन्ते न चैव धृतुं यथा ॥ १॥ भोजनीयाः रुद्राः सर्वे नमो दाने च नागराः ॥ उदीयेऽसहस्रं संगं विचार्यैव समानं देतां
लोकादयो न सहस्राः ॥ नेषी परिच्छिन्नाः ॥ गोलकावृषलां के दारुताया देव लकाश्च ॥ उदीया एव कथ्यन्ते नमो दाने
न नागराः ॥ वटनगरनिवासी नागरो वा उवा नाम विवल्कुलवर्दिष्टौ धर्मगात्रस्य वेत्ता ॥ यदि भवति कदाचिद्देवयोगेन पौत्रो
कुटुम्बे रुद्रिवपूज्यो न त्रकार्ये विचारः ॥ १॥ पूर्वस्थो कान्यकुब्जाश्च दक्षिणे स्थी देव रुद्रकाः ॥ पश्चिमे पशुरामाया उदीये लकाः
स्तथा ॥ एते तु सर्वे वय आर्त्तल्लोर्निर्जये न्तु ॥ १॥ गोलकां गोलका एव आह्वये च विगर्हिताः ॥ तेषां जलान्नपानेन सद्यः श
नित्यमाप्नुयात् ॥ सुजिह्वुः पुराश्चिन्ते दक्षिन्तां पदस्यै यथासं सर्गभिः च ॥ १॥ एते सैव र्गं प्रत्यवायोनालीति स्म
न देवी यस्यानुसदाचादह्यन्तु ॥ अन्येषु च नुर्बुद्धा विजेतु स्थाधाय न प्रथमं राखी ॥ आपत्तौ भमाधौ दानानामेव
सर्वे वयः ॥ आश्वाजायनापस्ते भयोपरस्यै योनिर्बन्धो अन्नसर्वे वयः ॥ काष्ठवानो नान्ये राधामाधौ दानो च नान्ये
शाकव्यवाष्कलापां सामकैः सह चिन्ताश्च लायनानी योनिर्बन्धो अन्नसर्वे वयः ॥ सर्वमेतदाचारः ॥ कावे
रुद्रपदं चिधा वाचकं भवति ॥ रुद्रिः ॥ योगस्तु ॥ योगः ॥ येषु केवलं रुद्रिः ॥ नेषी पंचैव सैत्काराः ॥ नेषु सर्वे
नेषु विविधैरवकाः माधुमी सा दक्षिणपरा ॥ केकः ॥ पुत्रभूतिनाम्ना प्रसिद्धः ॥ मधुमांसादिप्रक्षणाविध
मपादुणयनवृषलीपतयः ॥ पिराचलिपिते रवकाः ॥ ते वामदिस्ते रवचने न पंचैव सैत्काराः ॥ येषु योगस्तु

हे स्तेषां चोत्तरासंस्कारावेदस्थानादिभिरपि संशयिकैः प्रनश्येद्यथावेदेष्टुं दंप्योनास्मिन्मत एव धार्या
द्वेषो विवर्तनीयेषु केवलयोगात् तेषु योग्ययथा गच्छति मे वक्ष्यामि यत्तदा यथा यथा नीयाश्च न तथा
निसर्वधा दोषोपाश्रमागतीमात्रमुक्तो विशौचार समानितः तातस्त्रिपूर्वपर्यंतं पद्याहृदि जपयिष्ये इति क्व
नात्कलेरादौ प्राज्ञकोचित् वेदपथ मंसमाधिताः पातियन्त्यर्थे हिताभाव्येनेक्त वा शिखरिणाः अतो नारायण
सूक्ता ब्राह्मणेष्टुकाहिते सांस्कृतान् प्राप्तानामंत्रैरेवं ध्या कर्मणि पाठिताया तन्नैवं ननु किं भवति तेन मतीत
ले योनि संबंधभोज्यानि कुर्वन्ति च सूरसुरे ॥ आशुननु शान्तलक्षण प्राभाण्याह संस्कार एव न पैता मोक्षनी
यानवायो निस्तबंधो ज्ञानी याजनात्तद्ब्रह्म क्षत्रियाः सा एव नाशयैति सुवर्जनाः ॥ द्विजेभ्य रक्षा तेषां जल्प
मान्तरादुत्तरात् इष्टेषु पाके इत्यादि कथमिति दाहाकारात् ॥ अत एव विकारादी मध्यमां विप्रनाश्रति मवाक
रपीष्टुनाश्रव हजा एताभ्यो रगात्र लिंग धरास्तथा ॥ अत्रैवोपपत्तिकारितुं प्रसेवस्तु जायमाना ॥ कीणा इत एतेषा
प्रतिप्रकाशयो जीनोऽपायभासिभिः ॥ आभासी जलिन पश्चाद्गावी वस्त्राणि बाफला ॥ तेनोदकं सत्तावत्त
पशादकं दिज्ज ॥ पुनर्नूतने वा नेति फलेनेषी चावै दृष्टमभाविश्रनाथ कलिनां कलिनाथ केन नाम लिप्ते ॥ देव
रकादनिमित्ता ये ॥ अप्यद्रुमाय मुविनात्ता विवेक एवो पिडां स एव हृदयेषु बिच्चा दुईडु ॥ यथा इति का
नानि नाशाय विष्णुनाशाय जगत्त्रिवेत ॥ वा के १८४ ॥ ३५ ॥ अत एव माधमा सेधु ॥ ३६ ॥ दशमं तिष्ठति

लेखितं संकुशिका